

* ГОЛАС РАДЗІМЫ *

ВЫДАЕЦЦА З КРАСАВІКА 1955 ГОДА ●

● № 08 (3620) ●

● ПЯТНІЦА, 24 КРАСАВІКА, 2020

ВЫДАННЕ “ГОЛАС РАДЗІМЫ” ЧЫТАЙЦЕ Ў ІНТЭРНЭЦЕ НА ПАРТАЛЕ ZVIAZDA.BY

Няхай абдыме ўсіх Любоў!
Стар. 3

Міна, якая не ўзарвалася
Стар. 5

Дачка ветэрана з васільковай зямлі
Стар. 7

РАЗАМ

Памяць і Вечнасць

Міжнародная акцыя памяці “На славу агульнай Перамогі!”, якая праводзіцца ў плыні святкавання 75-годдзя Перамогі савецкага народа ў Вялікай Айчыннай вайне, праходзіць у абласных гарадах Беларусі

Калі ў праваслаўных храмах у часе набажэнстваў спяваюць “Вечная памяць” — гэтыя высокія словы набываюць асаблівы сэнс. Бо ў далонях Вечнасці кожны з нас толькі да пары да часу калыхаецца ў звычайных нам каардынатах. А потым? Што было ДА таго, як пачалося нашае змяно жыццё, і што будзе ПАСЛЯ — вялікая таямніца. І толькі жывыя ніціны Памяці паядноўваюць нас з тымі, хто быў да нас. Выжываючы, прадаўжаючы эстафету Жыцця на Зямлі, мудрыя людзі тысячагоддзямі выпрацоўвалі “стратэгію і тактыку” таго, як чалавечым родам, цэлым народам развівацца, пераадоўваць перашкоды на шляху. І Памяць — адна з тых вечных каштоўнасцяў, без якой няма будучыні як у асобнага чалавека, так і ў рода, народа, краіны.

Страта памяці — гэта цяжкая хвароба. Паспрабуйце ўявіць толькі на хвілінку, што вы нічога не памятаеце. Ні з таго, што самі пражылі, ні з таго, што даведаліся, чаму навучыліся ад іншых. Страчваючы гэтае велізарнае, хоць і нябачнае энергетычнае поле, мы пераўтвараем ся ў нішто.

Памяць пра вайну, пра тое, як цяжка пераадоўвалі яе ў тым ліку нашы родныя людзі — гэта моцны імунітэт ад

Капсулы з зямлёй будуць змешчаны ў крыпце Храма-помніка ў гонар Усіх Святых

многіх хваробаў сучаснай цывілізацыі. А што такое імунітэт, мяркую, добра ўсім зразумела сёння, калі 75-годдзе Перамогі мы святкуем са слязамі на вачах не толькі з-за падзей даўніх. Вайна з каранавірусам — бо як жа інакш назваць тое, што адбываецца ў свеце: сотні тысяч ахвяр! — паварочвае сьведомасць нават самых заціятых “дафеністаў” да ўсведамлення жорсткай рэальнасці: без імунітэту ў гэтым свеце выжыць надзвычай цяжка. Хіба што ва ўмовах поўнай ізаляцыі. Зрэшты, гэтаксама й без Памяці нам не выжыць. Магчыма, будзе яшчэ доўжыцца нейкі час так

званае боўтанне бяспамятнага біяарганізма паміж небам і зямлёй — але ці ж гэта паўнакроўнае, чалавечае жыццё? Колькі самагубстваў, суіцыдаў, злачыстваў у свеце з-за таго, што бацькі ў сілу розных прычын не прывілі сваім дзецям АСНОВЫ жыццёвай стратэгіі, альбо страцілі яны галоўныя веды на жыццёвай дарозе. У “аптэчку самавыжывання” чалавека, на мой погляд, у любой краіне павінны абавязкова ўваходзіць павага да старэйшых, шанаванне ўсёй іерархічнай сістэмы роду, сям’і, грамадства, у якім жывеш, памяць, працавітасць, сумленнасць... Зрэшты,

што пералічваць! Хто выжывае — ісціны ведае падсвядома. Хто ж іх страчвае... Што ж, будзем і пра такіх памятаць: каб не паўтараць памылак.

Памяць пра вайну ў Беларусі — адухоўленая, сьведомая. Гэта вялікая праца. І свяшчэнная місія. Бо толькі перадаўшы нашчадкам эстафету Памяці мы хоць якую надзею маем на тое, што не марна ў гэты свет прыходзілі. Паяднанне свецкай, народнай памяці з рэлігійным ушанаваннем продкаў, якія спрыялі абароне, выжыванню, умацаванню Бацькаўшчыны ўпершыню ў беларускай гісторыі адбываецца дзякуючы Міжнароднай акцыі памяці “На славу агульнай Перамогі!”. Нашы чытачы ведаюць з ранейшых публікацый: яна праводзіцца ў плыні святкавання 75-годдзя Вялікай Перамогі. Праходзіла па ўсёй Беларусі, падключаюцца й замежныя тэрыторыі. А ў красавіку праходзяць ужо абласныя этапы акцыі. Праўда, каранавірус уносіць карэктывы, і яны не маюць такой масавасці, як планавалася. Аднак галоўнае: справа рухаецца.

Прыходзяць весткі: абласны этап акцыі прайшоў на Міншчыне — у будынку Абласной бібліятэкі імя А. С. Пушкіна. У кожным раёне з памятных месяцаў, воінскіх пахаванняў загіну-

лых у баях з нямецка-фашысцкімі захопнікамі абаронцаў, з пахаванняў мірных жыхароў, якія сталі ахвярамі вайны, сабраны сімвалічныя жменькі зямлі. Капсулы дастаўлены ў Мінск. З часам іх перанясучы у крыпту Храма-помніка ў гонар Усіх Святых. Плануецца, што ўрачыстая цырымонія закладкі капсул пройдзе ў дзень 75-годдзя Вялікай Перамогі. Прымаючы капсулы з зямлёй ад ваеннага камісара Мінскай вобласці Ігара Тарабеша, настаўнік мінскага Усіхсвяцкага храма Фёдар Поўны адзначыў вобразна, што крыпта ў храме — гэта “штаб рэальна несмяротнага войска. Сёння мы прымаем капсулы са свяшчэннай зямлёй з раёнаў Мінскай вобласці, і гэты неўміручы полк папаўняецца новымі імёнамі”.

Акцыя днямі ўрачыста прайшла і ў Брэсцкай крэпасці-героі. Усяго, паведамляецца, па Брэсцкай вобласці налічваецца 929 месцаў воінскай славы ды месцаў гібелі мірнага насельніцтва. З усіх узятая зямля, змешчана ў спецыяльныя капсулы, якія часова зберагаюцца на тэрыторыі крэпасці: у Свята-Мікалаеўскім гарнізонным саборы. У часе акцыі да іх дадаліся й капсулы з зямлёй з 24-х воінскіх пахаванняў Брэста.

Іван Ждановіч

ЛІНІЯ ЛЭСУ

Паляшук на Еўпатарыйскім курорце

“Дзецьмі вайны” былі як доктар медыцынскіх навук з Еўпаторыі Мікалай Дрынеўскі, так і тры ягоныя браты. У вайну ж іх сям’я выжывала на Палессі, у лясах-балотах паблізу вёскі Тонеж на Гомельшчыне.

Большую частку жыцця Мікалай Дрынеўскі пражыў у крымскім горадзе: займаўся навуковымі даследаваннямі ў галіне дзіцячай курорталогіі ды фізіятэрапіі. Кіраваў навукова-даследчым інстытутам, стаў прафесарам, доктарам навук.

Нашы чытачы, пэўна, памятаюць два тэксты. Першы — “Да бацькоў. Назаўсёды...” з падзагалюкам “Доктар медыцынскіх навук Мікалай Дрынеўскі, патрыярх курорта Еўпаторыя, раптоўна памёр у Мінску 27 красавіка, прыехаўшы ў госці да беларускай радні” (ГР, 11.05.2018). Другі — “Паляшча дадому душа” (ГР, 31.05.2018): пра тое, што актывісты Беларускай аўтаноміі Еўпаторыі замовілі паніхіду па старэйшым сябры ў мясцовым саборы Свяціцеля Мікалая Цудатворца. Тэксты даслала кіраўніца суполкі “Крым — Беларусь” Дзіна Шаўчэнка. Для яе, іншых актывістаў суполкі балюча было так раптоўна развітацца з сябрам, 80-я ўгодкі сталі для якога апошнім святкам на гэтым свеце. І ёсць здымак: юбіляр у Еўпаторыі, у дзень 80-годдзя, з букетамі кветак. А праз некалькі дзён у яго спынілася сэрца.

Тады ж Дзіна Рыгораўна даслала нам нататкі земляка. Некаторыя падра-

бязнасці пра дзяцінства, вучобу, пераезд у Еўпаторыю й далейшую дзейнасць (тое вельмі падрабязна) занатаваў напярэдадні 80-годдзя сам юбіляр. І нібыта расказвае пра яго іншы чалавек. Нататкі “Да 80-годдзя прафесара, ганаровага грамадзяніна Еўпаторыі Дрынеўскага Мікалая Паўлавіча” пісаліся, пэўна, для часопіса, прысвечанага курорталогіі. Юбілей быў 25 красавіка 2018-га, і на той час бесперапынны працоўны стаж палешука-беларуса быў 62 гады, з іх 52 — у Еўпаторыі. Сцісла пісаў ён пра родавыя карані: “Нарадзіўся, рос, гадаваўся Мікалай Паўлавіч у глыбіні маляўнічых месцаў беларускага Палесся: у вёсцы Тонеж Тураўскага (затым Лельчыцкага) раёна, Гомельскай вобласці. Тое было ў шматдзетнай сям’і даччынаў Евы Аляксандраўны й Паўла Фёдаравіча Дрынеўскіх. Выхоўваліся ў ёй чатыры свае даваенныя хлопчыкі Дзмі-

Мікалай Дрынеўскі. 80-годдзе.

ры (1936 год нараджэння), Мікалай (1938), Уладзімір (1940) і Міхаіл (люты 1941-га), а таксама падлетак Васіль — сын старэйшай сястры мамы: Марыі. (А саму яе раскулачылі ды саслалі ў Котлас.) І бабуля, маці бацькі, таксама жыла ў гэтай сям’і”. → **Стар. 6**

ISSN 0439-3619

ПЛАНЕТА ЛЮДЗЕЙ

Розныя мовы. Адзін Сусвет

Заканчэнне нататкаў пра лютаяўскую сустрэчу ў мінскай кнігарні “Дружба”

Рэальныя кантакты. Адкрытыя дзяржаўныя межы. Госці з розных краін. Крыху больш за два месяцы прайшло — а як шмат перамянілася! Тады, на пачатку лютлага, не ўсе, можа, у поўнай меры ўсведамлялі: як жа гэта здорава — зносіцца без масак. Бачыць жывыя — не віртуальныя — усмешкі. Не трымаць сацыяльную дыстанцыю, без усялякіх асцярог па-

Зарына Канапацкая вывучае культуру татараў у Беларусі

ціскаць гарачую руку чалавека з іншай краіны...

Каранавірус, акрамя ўсяго іншага, прывучае нас цаніць Жыццё. І тую самую вялікую ў свеце “раскошу чалавечых зносін”, пра якую пісаў Антуан дэ-Сэнт Экзюперы. І як жа сугучна каранавіруснаму часу, дарэчы, з’яўляюцца да нас вось такія мудрыя словы пісьменніка-вандроўніка з яго неверагодна шматаслоўнай, містычнай па змесце “Цытадэлі”: “Хто забываецца пра тое, што нашае царства — гэта карабель пасярод бязмежнага мора, той асуджаны на пагібель. Ён убачыць, як хвалі змятуць усе дурнаватыя гульні разам з караблём”. Падзеі сённяшняга — гэта ж і ёсць бушаванне мораў велізарных, неабдымных: і нябачнага

простым вокам віруснага мікрасвету, і нашых выстрашаных інфавіруснымі цунамі эмоцый. Як ніколі важна ў штармавую пару быць нам усім разам, усведамляючы: хоць мовы ў нас розныя, аднак жа ўсе мы — на адным караблі-Зямлі, у адным Сусвеце-акіяне.

Кітабы: пасланні з мінулага

У тэкстах “Разнамоўе сяброў у кнігарні «Дружба»” (ГР, 26.02.2020) ды “Разнамоўе цёплае, сяброўскае” (ГР, 12.03.2020) пра духоўнае адзінства твораў з розных краін ішла размова. У працяг яе звернемся да прамоў Зарыны Канапацкай, дацэнткі кафедры гісторыі Беларусі ды славянскіх народаў гістфака Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Максіма Танка. Зарына Ібрагімаўна ў 2005-м абараніла кандыдацкую “Татары на Беларусі ды іх культура. XIV — XVII стагоддзі”. Сёння ў нашай краіне, паводле яе словаў, жыве каля 7 тысяч татараў, і з кожным перапісам тая колькасць скарачаецца. Прычым працэс

гэты не спыніць. Беларускія татары, якія пасяліліся ў Вялікім Княстве Літоўскім яшчэ ў канцы XIV стагоддзя, у 2017-м адзначалі 620-годдзе “ўбеларусаўлення” сваіх продкаў. Татары на Беларусі вызнаюць іслам, збераглі сваю ўнікальную культуру, традыцыі.

Зарына Канапацкая звярнула ўвагу: менавіта беларускія татары захавалі старабеларускую мову, ствараючы рукапісы арабскай вяззю — але на мовах славянскіх. Як тое адбылося? “У XVI стагоддзі з’явіліся першыя кітабы (кнігі) на беларускай мове, а ў XVII–XVIII стагоддзях з’яўляюцца яны ў перакладах на беларуска-польскую мову, — патлумачыла спадарыня Зарына. — Тады ж у Рэчы Паспалітай былі такія гістарычныя ўмовы: ішла няўхільная паланізацыя беларускіх земляў. І пераклады татарскіх кітабаў таксама ўзніклі на змешаных мовах. Татарскія перапісчыкі запісалі, захавалі на старонках кніг тую ўнікальную мову XVI стагоддзя. Для таго ўвялі ў арабскую вязь тры новыя значкі, якімі пазначалі характэрныя для беларускай мовы гукі: чытаючы пераклады, мы й сёння чуем тую ўнікальную мову, можама у яе ўслухацца”. Вось якія фенаменальныя пасланні ў часе атрымаліся на памежжы дзвюх моўных традыцый — дзякуючы таму, што беларуская й татарская культуры ўступілі ў плённы творчы дыялог.

Невялічкае адступленне. Чытаючы публіцыстыку Аляксея Талстога, з цікавасцю даведаўся, што аўтар знакамітага рамана “Пётр I” ды шэрагу іншых вядомых твораў спасцігаў глыбіні рускай народнай мовы...

Святлана Ананьева (злева), Іван Ждановіч і казахстанская пісьменніца Уміт Тажкен

з судовых актаў XVII стагоддзя! Вось як пра тое ў арыгінале:

“Эти розыскные акты записывались дьяками, которые старались записать в наиболее сжатой и красочной форме наиболее точно рассказ пытаемого. Не преследуя никаких “литературных” задач, премудрые дьяки творили высокую словесность. В их записях — алмазы литературной русской речи. В их записях — ключ к трансформации народной речи в литературу” (“Чистота русского языка”, 1924). Як гэта й для беларусаў, амаль праз сто гадоў, актуальна: шукаць свае моўныя алмазы. Уводзіць іх ва ўжытак, пераадольваючы спусташальныя тэндэнцыі машынных перакладаў тэкстаў, засілле запазычанасцяў з іншых моваў.

Цяпер, удакладніла для гасцей сустрэчы Зарына Ібрагімаўна, у бібліятэках Беларусі зберагаюцца тыя ўнікальныя зборнікі. А з мінулагодняга лістапада ў Нацыянальнай біб-

ліятэцы праводзяцца семінары па іх: вывучэнне кітабаў. Праўда, нячаста. (І сітуацыя з каранавірусам, пэўна ж, таму не спрыяе.) Ды ўсё ж, лічыць даследчыца татарскай культуры на Беларусі, гэта знакавая падзея: што мы можама дакрануцца да вострой такой унікальнай спадчыны. Цяпер шмат кітабаў, розных іх відаў, у выглядзе рукапісных зборнікаў зберагаюцца ў прыватных калекцыях. І пакуль што яны далёка не ўсе ўлічаныя. А новыя тэхналогіі адкрываюць магчымасці да папаўнення фондаў бібліятэк высакаякаснымі копіямі каштоўных кніг.

Беларускія весткі з Казахстана

У ліку гасцей на сустрэчы ў кнігарні “Дружба” (5 лютага) была й гасця з Алматы, наша супляменніца Святлана Ананьева: літаратуразнаўца, кандыдат філалагічных навук, дацэнт. Пра яе павязі з Беларуссю мы раней пісалі: (“Добры бераг дзяцінства” — ГР, 18.11.2010). Святлана Віктараўна загадвае аддзелам аналітыкі й знешніх літаратурных сувязяў Інстытута літаратуры й мастацтва імя Мухтара Ауэзава Міністэрства адукацыі й навукі Казахстана.

На сустрэчы казахстанская гасця не выступала. Пасля імпрэзы мы цёпла павіталіся, сфатаграфаваліся разам, згадалі ранейшыя кантакты. А што новага ў жыцці беларусаў Алматы? Спадарыня Святлана ў актывістах дзяспары, казала пра святкаванне 25-годдзя Асамблеі народа Казахстана, якое ініцыяваў першы Прэзідэнт Нурсултан Назарбаеў. Ён жа па-ранейшаму і ўзначальвае АНК. Мы згадалі, што ўраджэнец вёскі Мархачоўшчыны, з-пад Стоўбцаў, Павел Атрушкевіч (тады рэктар Казахскай дзяржаўнай архітэктурна-будаўнічай акадэміі) быў, як кажуць, праваю рукою Нурсултана Абішавіча ў справах па стварэнні АНК. І дзякуючы яму ў цэнтры Нур-Султана ёсць вуліца ўраджэнца Нясвіжа, даследчыца этнаграфіі й культуры казахаў Адольфа Янушкевіча.

Мяркую, пра іх абодвух напішуць супляменнікі, бо да свята задумана серыя публікацый “Асамблея народа Казахстана ў маім лёсе”. А Святлана Віктараўна ў складзе праўлення “Нацыянальнага культурнага цэнтры «Беларусь»” (Алматы), які па-ранейшаму ўзначальвае Леанід Піталенка. То можа й кнігу зробіць там беларусы? “Пэўна, так і будзе, — падзялілася развагамі суразмоўца. — У Доме дружбы Алматы (яны ёсць ва ўсіх абласных цэнтрах Казахстана) ствараецца музей АНК. І мы туды свае ўсе навуковыя манаграфіі перададзім. У нашым інстытуце выходзілі кнігі пра казахстанска-беларускае літаратурнае супрацоўніцтва. У 2008-м — “Міжнародныя кантакты казахскай літаратуры ў перыяд незалежнасці”. Потым яшчэ дзве: “Беларусь у маім лёсе” ды наша сумесная з Аляксандрам Карлюкевічам “Творчасць ёсць воля. Казахска-беларускае літаратурнае супрацоўніцтва”. Так што ёсць чым ганарыцца”.

Мы дамовіліся са Святланай Ананьевай прадоўжыць сустрэчу. І адзін тэкст яна ўжо даслала. Будзем рыхтаваць да друку.

Іван Ждановіч

СА СТУЖКІ НАВІН

Суботнік — святая справа

У часе рабочай паездкі ў Бабруйск Аляксандр Лукашэнка сказаў журналістам, адказваючы на іх пытанне, што не бачыць падстаў для перанясення традыцыйнага, штогадовага рэспубліканскага суботніка. Логіка простая: людзі ж усё роўна працуюць у пятніцу, і калі яны прыйдуць на працу ў суботу, гэта ні на што не паўплывае. “Калі я прымаў такое рашэнне, то быў адназначна за суботнік. Па-першае, той, хто працуе, — яны адпрацуюць, — прадоўжыў Прэзідэнт. — Мы, чыноўнікі, свае заробкі таксама пералічым у фонд гэтага суботніка. Святая справа”. Грошы потым пойдучы на будаўніцтва дзіцячых лагераў, санаторыяў, 75-годдзе Перамогі. На медыцыну яны не будуць пералічвацца, бо, па словах Прэзідэнта, на тыя патрэбы хопіць сродкаў і з іншых крыніц.

Традыцыйна ў гадавіну аварыі на Чарнобыльскай АЭС Аляксандр Лукашэнка прыязджае ў пацярпелыя раёны: на поўдзень краіны. Так будзе й сёлета, таму і ў суботніку ён паўдзельнічае ў тым рэгіёне. Магчыма, гэта будзе пасадка лесу.

Льняное палатно як сродак абароны

На стужцы БелТА 23 красавіка з’явілася паведамленне, што ў Японіі медыцынскія маскі выпускаюць з аршанскага лёну. Амбасадар Беларусі ў Японіі Руслан Есін адзначае: не так даўно ў Токіа быў адкрыты магазін вырабаў з беларускага лёну: “Японскія партнёры Аршанскага льнокамбіната падключыліся да вырашэння галоўнай за-

Традыцыйнае льняное палатно

дачы — захавання здароўя насельніцтва. Беларуская льняная тканіна ўжываецца для вырабу там ахоўных масак, якія карыстаюцца попытам у жыхароў Токіа ды іншых гарадоў”.

Перажывём!

На 23 красавіка ў Беларусі ачунылі, былі выпісаныя са стацыянараў 938 пацыентаў, у якіх раней быў пацверджаны дыягназ COVID-19. Пра тое паведамліла БЕЛТА ў прэс-службе Міністэрства аховы здароўя. Каб ацаніць дынаміку працэсу, заўважым: зарэгістраваныя 8022 чалавекі з станоўчым тэстам на гэты вірус. Усяго праведзена 122543 тэсты. За ўвесь перыяд пашырэння інфекцыі на тэрыторыі Беларусі памерлі 60 пацыентаў з шэрагам хронічных захворванняў з выяўленай каранавіруснай інфекцыяй.

А напярэдадні “вялікіх выхадны” (бо ў краіне на 9-ы дзень Вялікадня заўсёды цяпер святкуюць Радаўніцу, і гэта — выхадны дзень) Міністэрства аховы здароўя заклікала беларусаў заставацца дома, не наведваць могількі. Пра тое, у прыватнасці, казала намесніца начальніка аддзела гігіены, эпідэміялогіі ды прафілактыкі Мінздрава Іна Карабан у часе стрыма на YouTube-канале Нацыянальнага прэс-цэнтры. “Кожны чалавек не ведае, інфікаваны ён ці не, — патлумачыла пазіцыю Іна Карабан. — Разам з тым некаторыя збіраюцца ехаць да пажылых бацькоў. Таму ў чарговы раз Міністэрства аховы здароўя заклікае людзей на вялікія выхадныя застацца дома, не наведваць могількі: каб максімальна паменшыць магчымасць інфікавання навакольных”. Могількі ж наведваць можна і ў іншы час, а ў дадзенай сітуацыі, раіць спецыяліст, у прынцыпе лепш абмежаваць свае кантакты, у першую чаргу з пажылымі бацькамі.

Падрыхтаваў Іван Ждановіч

РЫТМ ЖЫЦЦЯ

Няхай абдыме ўсіх Любоў!

12 красавіка ва ўсім свеце адзначаецца Дзень касманаўтыкі. А скафандры цяпер мы бачым амаль штодзень: у тэлерэпартажах, дзе ўрачы працуюць у адкрытым каранавірусным мікракосмасе.

Алег Арцём'еў

Я тэлефанавала ў Віцебск, каб павіншаваць з гэтым днём бацькоў Алега Арцём'ева, касманаўта з беларускімі родавымі каранямі. Герман Аляксеевіч і Вольга Мікалаеўна летась ветліва сустрэлі мяне ў сябе ў гасцях. Шмат расказвалі пра космас і пра сына-касманаўта, Героя Расіі ("3 Друі шлях на Байканур", ГР, 12.04.2019). На гэты раз Герман Аляксеевіч па тэлефоне падзяліўся радасцю: сын Олег нядаўна стаў дэпутатам Маскоўскай гарадской думы, і цяпер людзі да яго ўжо звяртаюцца па дапамогу са сваімі праблемамі. Вольга Мікалаеўна патлумачыла, што гэта хоць і новая для касманаўта справа, але ў ягонай звычайнасці ён заўсёды адгукаецца на чужыя просьбы, умее дапамагачь іншым.

Самога ж Алега Арцём'ева, нашага "зорнага" супляменніка, можна было пабачыць 12 красавіка ў прамым эфіры на Instagram-канале Раскосмоса. Ён адказваў на пытанні шматлікай аўдыторыі з розных месцаў свету: інтэрнэт дае такую магчымасць. Відэазапіс падзеі касманаўт размясціў у сваім блогу <http://artemjew.ru>. Там жа можна знайсці таксама відэа прамога эфіру з Алегам Арцём'евым у Маскоўскім дзяржаўным тэхнічным універсітэце імя М. Э. Баўмана: менавіта гэтую ВНУ ён закончыў сам па спецыяльнасці "Тэхніка і фізіка нізкіх тэмператур". Сустрэча са студэнтамі ўніверсітэта была запісана 16 красавіка 2020 года. У ходзе яе Олег Арцём'еў прызнаўся, што марыў пасля ўніверсітэта не проста патрапіць у космас, але менавіта ў адкрыты космас. Ён найбольш цікавы і рызыкаўны,

Касманаўт Олег Арцём'еў працуе ў адкрытым космасе

таму ўсе касманаўты туды імкнуцца. Па словах Алега Германавіча, тыя, хто шмат лятаў, але не быў у адкрытым космасе, вельмі пра тое шкадуюць. Нагадаем, што сам Олег Арцём'еў у часе двух палётаў (у 2014 і 2018 гады) тры разы выходзіў у адкрыты космас. Агульная працягласць яго работ там склала 20 гадзін 20 минут.

Алег Арцём'еў прызнаўся: пабачыць Зямлю з космаса вельмі захапляльна. Пасля таго

з'яўляецца адчуванне, што злятаў туды нездарма. На пытанне, як палёты ўплываюць на далейшае светаўспрыманне, адказаў вядомым выслоўем, што ў космас ляцяць грамадзяне розных краін, а вяртаюцца адтуль толькі жыхары адной планеты Зямля. Таму на сваёй планеце варта жыць мірна і цаніць яе.

На думку Алега Германавіча, космас — гэта будучыня Зямлі. Можна здарыцца такое, што людзям захочацца ці прый-

дзеца пакінуць планету. Вось і сённяшняя сітуацыя з каранавірусам наводзіць некаторых на такія думкі. Таму важна знаходзіць новыя магчымасці існавання за межамі Зямлі. На думку касманаўта, варта было б прыдумаць новыя прыборы, напрыклад, такія, якія б падтрымлівалі "штучную гравітацыю" або стваралі "ўласнае магнітнае поле", якое б абараняла ад радыяцыйных выпраменьванняў. Паколькі выступаў касманаўт перад моладдзю, схільнай да вынаходніцтваў, то можна спадзявацца, што словы яго трапілі на добрую глебу.

Ганна Лагун

Ад рэдакцыі. 19 красавіка на сваім сайце <http://artemjew.ru/2020/04/19/happy-easter-2020/> Олег Арцём'еў павіншаваў сяброў са светлым Вялікодным святам. Згадаў: "Два гады таму (8 красавіка 2018) мы з Антонам Шкаплеравым (таксама з беларускімі родавымі каранямі! — Рэд.) адзначалі гэтае свята на Міжнароднай кас-

мічнай станцыі. Для мяне гэта быў другі касмічны палёт, а для Антона — трэці. Тады мы правялі сеанс відэасувязі са сваімі сем'ямі ды сябрамі, елі традыцыйную Вялікодную ежу: дамашнія кулічы й фарбаваныя яйкі, адпраўленыя пасылкай з Зямлі. З нашымі блізкімі ў той дзень былі ігумен Іоў (Талац), настаяльнік Патрыяршага падворка храма Праабражэння Гасподняга ў Зорным гарадку ды пеўчыя Троіца-Сергіевай Лаўры, якія выканалі ўрачысты Вялікодны хваласпеў. Сёння, ва ўмовах самаізаляцыі, не ва ўсіх ёсць магчымасць адзначыць гэты Вялікае свята са сваёй сям'ёй. Але не варта адчайвацца: вы можаце сабе ўявіць, што знаходзіцеся ў касмічнай камандзіроўцы ды правесці гэты дзень з роднымі ў рэжыме анлайн, як мы два гады таму.

Яшчэ раз віншую вас са святам святаў! Жадаю вам міру, добра, шчасця й здароўя! І хай Сусветная Любоў возьме ў свае абдымкі вас і ўсіх родных!"

Вялікодны стол на Міжнароднай касмічнай станцыі

Касманаўты Олег Арцём'еў і Антон Шкаплераў. Вялікодзень на арбіце, 2018 год.

РУКА ДАПАМОГІ

Бывай, каранавірус!

Беларусь, пераадоляючы хвалю захворванняў на каранавірус, адчувае падтрымку сяброў — і сама ім дапамагае перажыць няпростую пару

Пра ўсе дабрачынныя акцыі, сяброўскія кантакты й не раскажаш. Аднак ёсць — знакавыя. Скажам, яшчэ напрыканцы студзеня Беларусь накіравала 20 тон гуманітарнай дапамогі ў Кітай. Ваенны самалёт ІЛ-76 МД вылецеў у Пекін з аэрадрома Мачулішчы. Аб тым распарадзіўся напярэдадні Прэзідэнт Аляксандр Лукашэнка. Груз, адзначаў Міністр аховы здароўя Уладзімір Каранік, фармаваўся ў адпаведнасці з запытам кітайскага боку: антыбіётыкі, сродкі для дэзінфекцыі, ахоўныя сродкі для медперсоналу, сродкі абеззаражвання паветра.

Аддай — і вернецца табе... Ці не пра тое кажуць мудрыя людзі! Так і ў сітуацыі з каранавірусам: ужо Кітай дапамагае Беларусі. Як з удзячнасцю адзначаў Амбусядар КНР у Беларусі Цуй Цымін, у перыяд эпідэміі ў Кітаі COVID-19 Беларусь аказала вялікую маральную й матэрыяльную падтрымку яго краіне — і ў Паднябеснай пра тое памята-

юць. Кітайскія кампаніі, што працуюць у Беларусі, удзельнічаюць у мерапрыемствах бязвыплатнага прадстаўлення медвырабаў беларускаму боку: па стане на 15 красавіка дапамога склала каля \$ 1,64 млн. Многія клопаты ўзяла на сябе кампанія China Merchants Group. Груз прыбыў у Беларусь 17 красавіка.

І простыя людскія кантакты дамагаюць змагацца з COVID-19. Мы

з жонкай былі на аздараўленні ў медыцынскіх цэнтрах Аюрведы ў індыйскім штаце Керала. Пазнаёміліся з менеджарам Джонам (John Lukose), з якім падтрымліваем сувязі. І на Вялікодзень па вайберы ён даслаў рэкамендацыі пад назвай "Бывай, каранавірус!": як простымі сродкамі павысіць імунітэт, супрацьстаяць захворванню, аблегчыць працяканне хваробы. Яны

выкарыстоўваюцца ў адным са шпіталью горада Трывандрума, дзе Джон цяпер працуе. Рэкамендавана ўжыванне вітамінаў С ды Е. Варта з 10 да 11 гадзін раніцы прыняць сонечную ванну (15–20 минут), з'ядаць 1 яйка. Што б ні рабілі — мець адпачынак 7–8 минут штогадзінна. Важна піць па 1,5 літра цёплай вады штодня. І ежа павінна быць цёплай, не халоднай. "Гэта мы робім у шпіталі, — удакладняе Джон. — І раскажыце ўсім, каму зможаце: РН каранавіруса вар'іруецца ад 5,5 да 8,5. Каб яму супрацьстаяць, пажадана ўжываць у ежу прадукты з РН, якія перавышаюць узровень РН каранавіруса. Некаторыя з іх: лімон, лайм, авакада, часнок, манга, мандарыны, ананас, апельсін, чай з куркумы". З пераліку выдзелім дзьмухавец (одуванчик), даступны ўсім ў вясновую пару.

Сімптомы COVID-19, на якіх засяроджваюць увагу спецыялісты з Трывандрума: сверб, сухасць у горле, сухі кашаль, пакашліванне, высокая тэмпература цела. Яшчэ — абцяжаранае дыханне, галавакружэнне. Важныя сімптомы: страта нюху (не адчуваюцца пахі) ды смаку (не адчуваецца смак ежы). Калі заўважыце такое — трэба хутчэй выпіць цёплую ваду з лімонам.

Дзякуем, Джон! Дзякуем усім, хто ў няпростую пару разам з намі.

Іван Ждановіч

У Беларусі на аэрадроме Мачулішчы прымаюць гуманітарны груз з Кітая

ДЗЕЦІ ВАЙНЫ

Дзяўчынка па імені Таня

Хоць магілёўская школьніца Антаніна Касмачова не была ў вайну партызанкай, аднак з ворагам таксама змагалася, і жыцці людзей ратавала

Жыццё падарыла мне шмат сустрэч з цікавымі людзьмі, бо працую я культурарганізатарам у Рэспубліканскім санаторыі “Вяжуці”: гэта Маладзечанскі раён Міншчыны. Да нас на аздараўленне прыязджаюць госці з усёй Беларусі, у асноўным пенсіянеры, ветэраны вайны і працы. За плячыма бадай што кожнага з іх — няпростое жыццё: нібыта па кнігах, можна вывучаць гісторыю Бацькаўшчыны. І ў мяне ёсць такая выдатная магчымасць. Імкнуся, калі ёсць на тое згода, знаёміцца з ветэранамі бліжэй, выслухоўваць іх жыццёвыя гісторыі, чытаць, нібы аповесці, розныя лёсы людскія.

Адна з маіх добрых знаёмых — 88-гадовая Антаніна Новікава (у дзявоцтве Касмачова), цяпер жыхарка Мінска. Маленькая, далікатная жанчына (бабулькай яе й назваць нельга) распавяла мне пра сябе, ваеннае дзяцінства. Яна добра памятае пару, калі лютавалі фашысты на беларускай зямлі. Усё менш цяпер сведак тых страшных гадоў, а ўспаміны далёка не ўсіх запісаныя. Раней жа, ведаем, больш увагі надавалася героям, франтавікам ці партызанам, ардэнаносцам — не дзецям вайны. А мая старэйшая сяброўка з такіх. І ўспаміны яе — гэта не толькі факты, але й дух векапных гадоў, жывыя пачуцці, перажыванні.

Нарадзілася 24 жніўня 1932 года ў Магілёве. У сям’і было сям’ера дзяцей. Да таго ж у 1939-м не стала бацькі: памёр пасля ранення. Калі пачалася вайна, прызвалі ў армію старэйшага брата Васіля. Ды калі немцы захапілі Магілёў, то ён тайком вярнуўся дадому: выжыў у баях, а яго вайсковая частка была разбіта. Гітлераўцы ўстанавілі ў горадзе жорсткі акупацыйны рэжым. Васіль жа праз некаторы час устанавіў сувязі з групай дэ-

саннікаў, засланых партызанцаў у тыл ворага з Масквы.

“У 1942 годзе да нас пачалі заходзіць партызаны, — расказала Антаніна Ігнацеўна. — Давалі розныя заданні. Бывала, трэба было падлічыць, колькі эшалонаў праходзіць праз станцыю за суткі, у якім кірунку ідуць, якая на іх тэхніка, колькі платформаў, вагонаў з салдатамі, што везуць”. А метраў за 200 ад дома Касмачовых быў ваенны шпіталь, да якога ў партызанаў таксама быў інтарэс. (Магчыма, тут ідзе гаворка пра адзін з працоўных лагераў Магілёва: такія ствараліся СС для абслугоўвання сваіх падраздзяленняў на сваёй тэрыторыі. У лагеры для паднявольнай працы накіроўваліся майстравыя людзі: як з цывільных, так і з ваеннапалонных. — Рэд.) І 10-гадовай Тані перадаручалі некаторыя пасільныя заданні: на дзіця ж менш за ўсё магло ўпасці падзэрэнне. Яна вельмі асцярожна, каб не ўбачылі немцы, падпаўзала пад дрот, назірала, дзе які патруль стаіць, калі змяняецца варта. Пра ўсё расказ-

Антаніна Новікава ў санаторыі “Вяжуці”

вала дома, потым сабраныя звесткі праз сувязных перадаваліся партызанам.

Аднойчы ноччу партызаны, пераапрунута ў нямецкую форму, пад’ехалі на машыне, забілі варту, вызвалілі ваеннапалонных. Немцы потым шукалі партызан, і дом Касмачовых не абышлі: “Памятаю, мама стаяла ў двары, да яе падышоў немец, наставіў пісталет, а два іншыя капаліся дома ў куфры. Я падбегла да мамы, абняла яе. Немцы нічога не знайшлі, але застрэлілі прывязанага сабаку”.

Праз некаторы час прыбегла суседка Тамара Абрамовіч, якая працавала ў немцаў перакладчыцай. Падслухала размову, што немцы павінны ўсё ж забраць сям’ю Касмачова, кінула хуценька: “Ратуйцеся, як мага хутчэй!” У чым былі — так і збеглі ўсе: маці з дзецьмі. Анічога не ўзяўшы з сабой, каб немцы не западозрылі. Брат Васіль сыходзіў потым у дэсантную групу, а маці з малодшымі на чале прабіраліся (іх вяла нейкая Шура) у кірунку вёскі Варатыншчына — туды, дзе была партызанская зона. Зіму перажылі ў вёсцы Панізоў. (Абедзьве вёскі — па суседстве ў Магілёўскім раёне. — Рэд.) А летам жылі ў зямлянцы, на версе якой, згадвае субяседніца, расла елка.

Цяжкі, страшны быў час. Кожны дзень мог стаць апошнім. Людзі ж на акупаваных тэрыторыях былі зусім безабаронныя. Пытаю: ці ведала тады дзяўчынка Таня, што здзяйсняе подзвіг, дапамагаючы партызанам? Антаніна Ігнацеўна кажа, што й не думала пра тое. У дзяцінстве ж яна, удакладняе, была старанная ды адказная, імкнулася выконваць даручэнні старэйшых.

І была яшчэ адна гісторыя. Пра тое праз шмат гадоў пісала газета “Вечерний Могилев” у заметцы “Выратаваннем абавязаны Тані”. Віктар Герасімаў падзяка-

У студэнцкія гады

ваў Касмачову Таню за выратаванне. Ён напісаў, як у 1944 годзе ў вёску Хонава Магілёўскай вобласці наляцелі карнікі: жыхароў вёскі сагналі на расстрэл. (Вёскі Вялікае і Малое Хонава — у Магілёўскім раёне. — Рэд.) Безабаронныя людзі стаялі пад кулямётамі, чакалі каманды. Калі ж пад’ехаў нейкі чын, то да яго ў ногі кінулася дзяўчынка гадоў 12-13, Касмачова Таня. Яна па-нямецку нешта казала яму, даказвала. Ён паслухаў, паляпаў дзяўчынку па плячы — і адмяніў расстрэл.

Ці быў гэта подзвіг? Мяркую, што так. Ва ўсялякім разе, людзі засталіся жывыя, а дзяўчынка павяла сябе надзвычай смела, самаахварна. Можна немцы й хацелі толькі запалохаць людзей? Ды невядома ж, як мог адрагаваць на просьбы “чын” у той сітуацыі.

Пасля вайны сям’я Касмачовых вярнулася ў Магілёў, і на месцы свайго дома ўбачыла толькі комін. Пачынаць жыццё даводзілася з чыстага ліста. Спачатку ўсе туліліся ў барак, потым мама, працуючы на чыгунцы, атрымала двухпакаёўку. З часам Антаніна паступіла ў Горкі ў сельскагаспадарчую акадэмію, атрымала там вышэйшую адукацыю. Выйшла замуж за Якава Аляксандравіча Новікава — ён быў старэйшы за яе, удзельнічаў у вайне, меў цяжкае раненне і памёр у 2017 годзе. Антаніна Новікава доўгі час працавала ў інстытуце “Белдзяржпраект”. У яе ёсць дзве дачкі, 8 унукаў, 2 праўнукі.

Алена Бераснева, Маладзечанскі раён, санаторый “Вяжуці”

ПРАЦЯГ ТЭМЫ

Ушануюць памяць Героя

Бюст на магіле Героя

Ініцыятыва сяброў Беларускага зямляцтва на Браншчыне па ўшанаванні памяці Джурахаана Усманава знайшла падтрымку ў Гомельскім аблвыканкаме

Мяркую, чытачы памятаюць мінулагодні тэкст “Подзвіг на правым беразе Сажа” (ГР, 11.10.2019). Мікалай Голасаў, кіраўнік Беларускага зямляцтва на Браншчыне, расказаў у ім пра родную вёску Хамінка, што ў Лоеўскім раёне Гомельшчыны. Што там памятаюць пра подзвіг узбека Джурахаана Усманава, здзейснены ім пры вызваленні Беларусі ад ворагаў восенню 1943 года. У Хамінцы ёсць вуліца Усманава — у гонар Героя Савецкага Саюза, кавале-

ра ордэнаў Айчыннай вайны I ступені, Чырвонай Зоркі. “Малады хлопец з Узбекістана праявіў гераізм пры фарсіраванні Сажа ля вёскі Карпаўкі, за тры кіламетры ад Хамінкі, — напісаў Мікалай Іванавіч. — Архіўныя дакументы сведчаць, што 29 верасня 1943 года ўночы невялікая група смельчакоў пад камандаваннем старшага сяржанта Усманава заняла маленькі плацдарм на правым беразе ракі. На досвітку фашысты іх выявілі, спрабавалі знішчыць. Больш за 30 нападаў адбіла група, у жывых засталася 9 байцоў, але яны не адступілі. Калі чарговы бой заціхаў, яны збіралі патроны, гранаты. Параненых байцоў выносілі з поля бою на руках. Адбіваліся да падыходу падмацавання. Загад быў выкананы! За праяўлены гераізм Указам Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР ад 15.01.1944 года Джурахану Усманава было прысвоена званне Героя Савецкага Саюза. На той час яму было 20 гадоў”.

Потым Джурахан Усманаў удзельнічаў у іншых баях, вызваляючы беларускае Палессе. У канцы 44-га быў цяжка паранены, адпраўлены ў шпіталь у Ташкент. І ўжо там 14 лютага

1945 года памёр ад ран. А пахаваны Герой у родным кішлаку Сават Хавастскага раёна, Сырдар’інскай вобласці.

Мікалай Голасаў у публікацыі выказаў меркаванне, што “было б хараша й правільна да 75-годдзя Вялікай Перамогі ў Хамінцы ўсталяваць мемарыяльную пліту, ці дошку ля абеліска — у гонар Героя Савецкага Саюза Джурахаана Усманава. Пра такую ініцыятыву мы праінфармавалі саветніка Амбушады Узбекістана ў Беларусі Данію Абідава. Сам жа Мікалай Голасаў, калі быў сёлета ў Гомелі, сустрэкаўся з намеснікам старшыні аблвыканкама Уладзімірам Прывалавым — пра тое й напісаў на сайце суполкі ў інтэрнэце пад загалоўкам “Увечерем памяць Героя Д. Усманова!”. Прапанова па адкрыцці ў Хамінцы мемарыяльнай дошкі знайшла падтрымку, супрацоўнікам Лоеўскага райвыканкама было дадзена даручэнне падключыцца да высакароднай справы. “Намесніца старшыні Лоеўскага райвыканкама Наталія Каурава ў тэлефоннай размове актыўна падтрымала ідэю зямлякоў, абяцала выехаць у вёску Хамінку, каб на месцы

вызначыцца з аб’ёмам працы, — паведамляе Мікалай Голасаў. Паводле яе слоў, раён апошнім часам адкрыў дзве мемарыяльныя дошкі, да 75-годдзя Перамогі стараецца ўвекавечыць памяць байцоў, якія вызвалілі Лоеўшчыну. Наталія Каурава падкрэсліла, што ёй асабіста цікавы праект: яе бабуля родам з вёскі Хамінкі, з яе аповедаў ведае пра жорсткія баі, што былі ў вайну ў тым рэгіёне”.

На сайце Беларускага зямляцтва на Браншчыне змешчаны таксама і верш “Джурахан” га-

Джурахан Усманаў

мьяльчанкі Валянціны Карнаваншанкі — як водгук на ранейшую публікацыю ў “Голасе Радзімы”. З тэксту вынікае: родзічы Валянціны — з тых жа месцаў Лоеўшчыны. Прычым у вайну яе цётка наступіла на міну ды стала калекаю, “А ў цётчкі Надзеі на вачах/ Двух сыночкаў паднялі фашысты на штыках”. У 1943-м, калі наступалі савецкія войскі, “Пераправа цераз Сож у Карпаўцы была./ Дык вось, людзечкі: гарэла тут зямля./ Нібы свечка, загарэлася й царква./ Хаты, гумны былі знішчаны да тла”. Далей апісваецца подзвіг байцоў пад кіраўніцтвам узбека хлопца, яго гібель ад ран: “На радзіме, у кішлаку ён пахаваны./ Памятае й Беларусь пра Джурахаана”.

З апошняга паведамлення ў рэдакцыю Мікалай Голасава: “Наталія Каурава паведала: зроблены дзве мемарыяльныя дошкі з пластыка, памерам 40 на 60 сантыметраў. Прымаюць іх на сценах дамоў па вуліцы Усманава. Дату іх урачыстага ў Хамінцы адкрыцця, мяркую, з-за каранавіруса перанясуць. Але галоўнае: памяць Героя будзе сёлета ўшанаваная”.

Іван Іванаў

ЖАНЧЫНЫ І ВАЙНА

Міна, якая не ўзарвалася

За сувязь з партызанамі быў расстраляны бацька Марыі Сіліч (у замужжы Юркевіч), а яна сама больш за год правяла ў Германіі на цяжкіх працах у фашысцкіх канцлагерах

У рэдакцыю патэлефанаваў Валеры Сіліч. “Надоўга да нас? — запытаўся ў земляка. “Назусім: дадому вярнуўся, жыву ў сваёй кватэры ў Фаніпалі”, — бадзёрым голасам адказаў Валеры Аляксандравіч.

Каб нагадаць чытачам, хто такі мой суразмоўца, звернемся да тэкста “Паміж Ліпкамі і Атбасарам, альбо Як жывуць беларусы ў Казахстане” (ГР, 26.12.2008). Ён, дарэчы, ёсць і ў інтэрнэце. Там чытаем, што ў рэдакцыі пабываў госьць з Казахстана Валеры Сіліч: “Ён мае дзве вышэйшыя адукацыі, займаецца бізнесам, а яшчэ ўзначальвае нацыянальна-культурны цэнтр “Беларусь” у Атбасарскім раёне Акмолінскай вобласці. З сярэдзіны 50-х гадоў жыў на цаліне. Тады ў пасёлку Нова-Аляксандраўка пасяліліся светлай памяці яго бацькі: Аляксандр Аляксандравіч ды Алена Іосіфаўна. Бацька, былы франтавік, які прайшоў усю вайну, быў майстрам на ўсе рукі. Маці пекла смачны хлеб: і ў роднай вёсцы Ліпкі Дзяржынскага раёна, і потым на цаліне. Сям’я пераехала ў Казахстан з чатырма малымі, Валерыю быў толькі год. Але Беларусь па-ранейшаму застаецца для Валерыя Сіліча роднай і дарагой: цяпер у Мінску жывуць усе тры яго дачкі: Алёна, Таццяна, Юлія, а таксама трое ўнукаў”. Ужо з таго тэкста зразумела: рыхтаваўся супляменнік вярнуцца на зямлю продкаў. А спачатку дочкі на Бацькаўшчыну дарогу знайшлі, нанова карані пусцілі.

У хуткім часе мы сустрэліся з земляком. Ён падараваў нам шыкоўны фотаальбом пра казахстанскую сталіцу Астану — цяпер Нур-Султан. Расказаў трохі пра свой казахстанскі бізнес, і больш падрабязна — пра родавыя карані з Дзяржыншчыны. У размове згадаў пра родзічку-цётку Марыю, якая была ў фашысцкім канцлагеры. Я папрасіў Валерыя Аляксандравіча больш ад яе пра тое даведацца — і ён, падключыўшы дачок, пагутарыў з родзічкай. Запіс размовы цяпер ёсць у сямейным архіве. І ў рэдакцыю яго даслаў. Вось некаторыя фрагменты з яго.

Калі пачалася вайна, Марыя жыла з бацькамі ў вёсцы Дзямідава Жэсць: кіламетраў за 10 ад Жодзіна, паблізу чыгункі, на якой працаваў бацька, Васіль Міхайлавіч Сіліч. А маці, Марыя Савелеўна, — у калгасе. У сям’і, акрамя старэйшай Марыі, былі яшчэ дзеці: Міхаіл, Галіна,

Гэтыя беларускія жанчыны таксама вынеслі вайну на сваіх плячах. Алесь Міхайлаўна Сіліч (бабуля Валерыя Сіліча, злева), яе нявестка Марыя Савелеўна (яна ж маці Марыі Юркевіч) і другая нявестка, Вольга Аляксандраўна. Вёска Дзямідава Жэсць, Смалявіцкі раён. 1965 г.

Васіль. На пачатак вайны Марыі было 14 гадоў. Немцы дайшлі ў вёску дзён праз дзесяць. Былі пастаянныя выбухі ўздоўж чыгункі, бомбы траплялі ў вёску, таму ўсе хаваліся ў скляпах. Памятае рух на вуліцы: танкі, калі нашы адступалі — а немцы ішлі па пятах, на сваіх танках, матацыклах і машынах. Шмат параненых чырвонаармейцаў хаваліся па хатах.

Як выжывалі вясцоўцы ў вайну, што елі, як паводзілі сябе захопнікі? “Прыязджалі ў вёску немцы, праводзілі сходы, папярэджвалі: за сувязь з партызанамі — расстрэл, — успамінае Марыя Васілеўна. — Арыштоўвалі людзей, везлі іх невядома куды... Мама казала нам, што яўрэяў вязуць. Пазней толькі пачуем, што немцы едуць, то ўсе бязым хавацца ў лес. Пасля вярталіся. Часта прыязджалі паліцаі: напіваліся, разгульвалі па вёсцы, патрабуючы ў сялян прадукты, самагонку. Мы ўлетку вырошчвалі на агародзе бульбу, буракі, гадавалі курэй. Паліцаі адбіралі збожжа, калі знаходзілі, свойскую жывёлу — і ўвагі не звярталі, што ў сем’ях ёсць дзеці.

Вясной голадна была, і мы збіралі на палях перамерзлую, гнілую бульбу. І ўзімку галадалі, некаторыя забіралі што маглі з дому і сыходзілі хавацца ад немцаў у лес”.

Што ў ваколіцах ёсць партызаны, вясцоўцы чулі. Увосень 42-га ноччу да Сілічаў зайшоў стрыечны брат Марыі, Сіліч Аляксандр Аляксандравіч (бацька Валерыя Сіліча), з ім яшчэ чалавек. Абодва — са зброяй. Пра што брат гаварыў з бацькамі, Марыя не ведае, маці ж сабрала ім прадукты, і партызаны сышлі. “У 43-м я пайшла працаваць на чыгунку: трэба ж было неяк выжываць, — успамінае далей Марыя Васілеўна. — Тады ўжо дакладана ведала: у раёне дзейнічае партызанскі атрад, і мой брат Аляксандр у ім. Некалькі разоў

ён прыходзіў да нас па начах, браў у нас соль, паперу. Дзе канкрэтная база іх была? Не ведаю. Чула: недзе ў Пліскіх лясах. (Вёска Пліса — у тым жа Смалявіцкім раёне. — Рэд.) У самім атрадзе я не была, а су-

Марыя Юркевіч у 93 гады. Мінск, 2020 г.

стрэчы з партызанамі праходзілі проста ў лесе”.

Марыя па просьбе партызан выконвала іх дробныя даручэнні — не назавеш і заданямі. А восенню 43-га неяк ноччу брат Аляксандр прыйшоў, папрасіў сустрэцца з адным чалавекам:

“Хоць баялася, але ж пайшла. Кіламетры 3–4 прайшлі ў цемры ад вёскі. У лесе сустрэлі нас двое, адзін — камандзір групы. Мне ён сказаў: камандзір партызан дае мне заданне падарваць эшалон, які ідзе на Маскву. Выбухоўку мне павінны былі перадаць іншыя людзі. Мне стала вельмі страшна! Я плакала, прасіла тое не рабіць, бо над намі ж заўсёды, як працавалі, быў патруль, увесь час за намі сачылі. Але мне казалі: гэта вайна, Марыя! Ты справішся. Не ведаю, як бы справілася, але ж за дзень да атрымання выбухоўкі ад партызан мяне, бацьку, маці забралі па шляху дадому на абед. Пад’ехала машына паліцаяў, спыніліся, спыталі маё прозвішча. Я дастала аўсвайс, паказала. Забралі мяне, павезлі дадому. Там усю хату ператрэслі, шукаючы зброю. Думаю, нехта данёс, што мы перадаем зброю партызанам. Заданне аб падрыве эшалона было першым і апошнім нашым заданнем. Нас павезлі ў турму ў Смалявічы”.

У турме Сілічаў пасадзілі ў розныя камеры: бацьку асобна, Марыю, маці таксама. Наступным днём быў допыт: “Бацьку катавалі, білі. Мяне таксама білі, а маму на допыт не забіралі. Пасля бацьку павезлі ў Мінск, маму адпусцілі, а мяне пакінулі ў Смалявічах на 2 тыдні ў турме. Выганялі на брудную працу. Потым у машыне адвезлі ў Мінск у турму. Там жа, у турме, я даведлася: бацьку расстралялі. А мяне з іншымі знявольнымі загналі ў таварны вагон і павезлі ў Германію”. Так беларуска трапіла ў фашысцкія канцлагеры — спачатку ў Дрэздэне, потым у Фрайберзе. Па дарозе вязняў ніхто не карміў і не паіў. Калі прыходзілі, то не мелі сіліці ў лагер. І ў лагеры цяжка было выжыць: раніцай вязняў увогуле не кармілі, у абед давалі адзін чарпак баланды, бульбіну, вечарам — 100 грам хлеба з пілавіннем... Адзета Марыя была, як усе, у лагерную робу, на нагах — драўляныя калодкі. А працавалі вязні па 14 гадзін у дзень.

Іх вызвалілі 6 мая 1945 года войска Чырвонай Арміі. Марыя Васілеўна ўспамінае: “Той шчаслівы, радасны момант як цяпер перад вачыма. У 12 гадзін дня нас вызвалілі. Потым дапыталі кожнага: як мы сюды патрапілі, з-за чаго. Я распавя-

Марыя Юркевіч. Мінск, 1950 г.

ла ўсё як ёсць — што забралі за сувязь з партызанамі, прабыла ўжо год у лагеры. І яшчэ 2 месяцы я прабыла ў Фрайберзе, пакуль усё правяралі, відаць. Жыла з адной думкай: каб хутчэй апынуцца дома, на роднай зямлі, убачыць сваю сям’ю. Дзень вызвалення запомніўся тым яшчэ, што з раніцы ў лагера не аказалася аховы, і ніхто не патрабаваў выхаду на працу”.

Праз месяц пасля вяртання Марыя Сіліч падалася ў Мінск, уладкавалася поварам у вайсковую частку. Потым пайшла на будаўніцтва 3-га Мінскага хлебавазда. У 57-м пабывала на цаліне, папрацавала лекарам у Акмолінскай (цяпер Нур-Султан), ды надоўга: вельмі захацелася дадому. Вярнулася на хлебавазд № 3, дзе й працавала нават на пенсіі: да 1992 года. Рабочым, слесарам на авіявазодзе ўсё жыццё адпрацаваў і муж Марыі Васілеўны: Віктар Уладзіміравіч Юркевіч. “Так склалася жыццё, што пасля вайны я больш ніколі не сустракалася з партызанамі, — гаворыць Марыя. — Бо якая з мяне партызанка?.. Відаць, так наканавана было, што яны не паспелі міну перадаць. Калі б яе паліцаі ў нас знайшлі, то й размоваў не было б: усю сям’ю адразу б расстралялі. А пасля вайны працы было шмат, потым хварэў муж, догляд яму быў патрэбен. А дзяцей у нас у сям’і не было, каб нехта мне дапамог”.

Вось так расказала пра сляды вайны ў сваім жыцці Марыя Юркевіч. Яна, як былы вязень фашысцкіх канцлагаў, штогод праходзіць рэабілітацыю пад Мінскам: у Рэспубліканскім клінічным шпіталі інвалідаў Вялікай Айчыннай вайны імя П. М. Машэрава. “Адчуваецца клопат дзяржавы пра нас, ветэранаў, — з удзячнасцю гаворыць яна. — Жывём добра! Усё цяпер ёсць! А як згадаю мінулае, то ўсім сэрцам прашу Бога: адвядзі ад нас такую бяду, не дай больш ніколі нашаму народу яшчэ калі-небудзь перажыць вайну”.

Іван Ждановіч

Дарэчы. У Беларусі да Дня Перамогі прадаўжаюцца віншаванні ветэранаў. Як вядома, у краіне ўручаецца юбілейны медаль “75 гадоў Перамогі ў Вялікай Айчыннай вайне 1941–1945 гадоў”. Яго атрымалі ветэраны вайны, былыя вязні фашысцкіх лагераў, турмаў, гэта ды іншых месцаў прымусовага ўтрымання, створаных фашыстамі ды іх саюзнікамі ў гады Другой сусветнай вайны. Атрымаць медаль і тыя, хто абараняе цяпер спакойнае жыццё краіны: ваеннаслужачыя Узброеных Сіл, іншых войскаў ды воінскіх фармаванняў Беларусі, работнікі дзяржорганаў ды іншыя асобы, якія зрабілі значны ўнёсак у гераічна-патрыятычнае выхаванне грамадзян, увекавечанне памяці загінулых, арганізацыю мерапрыемстваў, прысвечаных 75-годдзю Перамогі.

Праз Валерыя Сіліча, яго дачку Юлію я ўдакладніў: ці ёсць імя родзічкі ў святочных спісах. І Юлія напісала: “Пенсійны адзел ваеннага камісарыята Ленінскага раёна Мінска пацвердзіў, што Юркевіч Марыя Васілеўна ёсць у спісах узнагароджаных юбілейным медалём да 75 годзя Перамогі”. І ўзнагароду ёй ужо ўручылі.

Ёй уручылі медаль дома

Паляшук на Еўпатарыйскім курорце

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 1)

Зробім адступленне ад рукапісу, каб паглыбіцца ў атмасферу дзяцінства хлопчыка. Успамінамі пра маленства неяк дзяліўся з журналістам, пісьменнікам Зіновіем Прыгодзічам і Міхась, малодшы брат Мікалая (гл.: “Міхась Дрынеўскі: «Несці народу яго ж спадчыну» — Звязда, 05.12.2013). Ён — мастакі кіраўнік Нацыянальнага акадэмічнага народнага хору Рэспублікі Беларусь імя Г.І. Цітовіча. Народны артыст Беларусі, заслужаны дзеяч мастацтваў, прафесар, лаўрэат Дзяржпрэміі БССР, лаўрэат прэміі Прэзідэнта “За духоўнае адраджэнне”, кавалер ордэнаў Працоўнага Чырвонага Сцяга і Францыска Скарыны.

У інтэрв’ю Міхась Паўлавіч расказаў, што Тонеж — гэта “самая глыбінка прыпяцкага Палесся. Характэрыстыка прыроды — неапісальна! Нездарма ж паэт-песеннік Адам Русак, пабыўшы ў тамтэйшых мясцінах, назваў іх салаўіным берагам. Але ён жа напісаў і такое двухрадкоўе: “Ой, не едзь, мой мілы, ў Тонеж — не заедзеш, а ўтонеш...” Справа ў тым, што ў часы майго маленства ды й юнацтва таксама гэты салаўіны край быў не толькі глыбінным, але й глухім, далёкім ад даброт цывілізацыі. Я рос, не ведаючы ні радыё, ні тэлебачання. А кніжкі даводзілася чытаць часцей за ўсё пры лучыне. Але ж пры тым была важная перавага: людзі былі не пасіўнымі спажывальцамі культуры, а яе актыўнымі творцамі. З больш чым пяцісот тонежскіх двароў не было, бадай, ніводнага, дзе б хто-небудзь не ўдзельнічаў у мастацкай самадзейнасці. Не ў тым сэнсе, што чалавек выступаў на сцэне, а ў тым, што ён нешта тварыў: па-майстэрску граў на гармоніку, віртуозна спраўляўся з бубнам, прыгожа танцаваў, выдатна спяваў. Асабліва ў нас любілі ды ўмелі спяваць. Ішлі на працу — спявалі, вярталіся — таксама. Пасля вечарам у розных канцах вёскі альбо дзе-небудзь за вёскаю, каля кастра, збіраліся гурты хлопцаў і дзяўчат і спявалі да самай раніцы. Цяпер дзіву даешся: як мы маглі, амаль не спаўшы, цэлы дзень затым працаваць. Вось што значыць сапраўднае, жывое, жыццядайнае мастацтва!”

Згадка пра песні — пасляваенны ўжо час. А ў рукапісе, які аглядаем, Мікалай Дрынеўскі ў агульных рысах апісаў трагедыю ваеннай пары ў Тонежы: “22 чэрвеня 1941 года мірная праца людзей была перапынена ўварваннем нямецкіх полчышчаў. Бацька пайшоў на фронт, а жыхары вёскі (старыя, жанчыны, дзеці) хаваліся ад акупантаў у лесе, уладкоўваючы жыллё: зрабілі буданы й зямлянкі, забралі з сабой свойскую жывёлу. У такіх умовах мама з дзецьмі й бліжэйшымі сем’і сваякоў чатыры гады ратаваліся па лясах. Як і сотні беларускіх вёсак, Тонеж (больш за 300 двароў) была цалкам спаленая карнікамі, не засталася ніводнага ацалелага плота. Жыхароў нібыта на сход фашысты зганялі ў царкву, дзе,

Тонеж. Сям’я Дрынеўскіх. Бацька, маці і чатыры сыны.

укладваючы ў ярусы, расстрэльвалі, а пад раніцу падпалілі. Там жа згарэла і маці бацькі: бабуля Ганна Рыгораўна. Усяго тады загінула ў Тонежы 261 чалавек, сярод іх — 108 дзяцей ва ўзросце да 15 гадоў”.

Бацька Мікалая, Павел Дрынеўскі, з баямі дайшоў да Берліна. Дадому ж вярнуўся толькі ў лістападзе 1945-га: бо, расказваў, пакінулі яго на тэрыторыі Польшчы “да высвятлення абстаноўкі ў Японіі”. А жыццё прадаўжалася. І ў снежні 1946-га ў сям’і Дрынеўскіх нарадзіўся пяты сын: Рыгор. І далей апавядальніку ну яўна не хочацца пісаць ад трэцяй асобы: “Мы, дзеці, выхоўваліся ва ўмовах сельскага жыцця й навучанні бацькоў. Кожны па ўзросце меў ад бацькі заданне на дзень, прывучаўся з маленства не толькі добра вучыцца, умець пасвіць кароў, цялят, збіраць грыбы, ягады, жалуды, але й валодаць цапкай (маткай. — Рэд.), граблямі, касой, гэблем і сякерай. Ды яшчэ штодня былі ў нас і сезонныя ўстаноўкі: прыйшоўшы са школы — рабіць урокі. Калі ёсць час, можна было пайсці пагуляць, але гуляючы памятаць пра тры забароны: не паліць, не брыдкасловіць і не лазіць у чужы агарод!”

Бацька быў мудрым і таленавітым па многіх сталярна-бандарных і тэхнічных прафесіях. Вярнуўшыся пасля вайны дадому, ён пераконваў нас, дзяцей, што “больш патрэбных людзям прафесій, чым медыкі й настаўнікі — няма”. Так ён і арыентаваў нас, сыноў, пры выбары спецыяльнасці, пераконваў, што “ў вучобе кожны з нас павінен дамагацца як мага лепшых поспехаў” ды “імкнуцца працаваць так, каб вас паважалі людзі”. Такім было нашае выхаванне й першапачатковы жыццёвы шлях”.

Яшчэ адступленне. З успамінаў Міхася Дрынеўскага вынікае, што бацька добра спяваў: “Асабліва да жаніцьбы, хлопцам. Сябра яго, Паша Вянгур, падводзіў, а ён басаваў. Пасля ўжо, як ажаніўся, з’явіліся сыны, вельмі любіў наладжваць музычныя вечары. З вайны бацька прывёз губны гармонік. Дык вось пад той гармонік мы й спявалі, танцавалі. Лепшаму танцору бацька даваў прэ-

медвучылішча (1957) ды папрацаваў па накіраванні ў Салагубаўскім фельчарска-акушэрскім пункце аднаго з леспрамгасаўскіх пасёлкаў Беларусі. Адпрацаваў два гады загадчыкам, у 1959-м паступіў у Гродзенскі медінстытут, правучыўся 3 гады й перавёўся ў Крымскі дзяржмедінстытут імя І.В. Сталіна, які закончыў у 1965 годзе з чырвоным дыпламам. Піша: “Магывам пераводу была добра знаёмая дзяўчына, якая працавала тады фельчарам у Тонежскай участковай бальніцы ды пераехала жыць у Крым, да роднай сястры. Наведаўшы яе ў 1960 годзе, Мікалай, якому вельмі спадабаўся Крым, вырашыў перавесціся на вучобу ў Крымскі інстытут”. У часе вучобы ён паглыбляў веды ў навуковым гуртку Мікалая Багданава пры кафедры прафесара Міхаіла Васілевіча Кахановіча (узначальваў кафедру ў 1953–76 гадах). Апошні — родам з Беларусі, быў навуковым кіраўніком курортаў Еўпаторыі, Сак і Феадосіі. Знаёмства добра паўплывала на жыццёвы шлях Мікалая Дрынеўскага. Зямляк дапамог яму размеркавацца на працу ў Еўпаторыю — у падлеткавае аддзяленне Санаторыя імя 40-годдзя Кастрычніка, ён жа прапанаваў навуковую тэму ды ўважліва сачыў за ходам яе выканання — аж да абароны кандыдацкай дысертацыі (11 мая 1972 года ў Валгаградзе) на тэму “Санаторна-курортнае лячэнне падлеткаў з мінімальнай актыўнасцю рэўматызму”.

У тым санаторыі, які стаў базавым па праблеме ў сістэме здраўніц прафсаюзаў Украіны, і ўзыходзіў па кар’ернай лесвіцы працавіты паляшук: ад старэйшага спецыяліста па артрыталогіі да галоўнага ўрача, потым і дырэктара Еўпатарыйскага філіяла ЦНДІ курорталогіі ды фізіятэрапіі Мінздрава СССР (1978). Пералічваюцца ў гэце спецыфічныя праблемы, якімі займаўся філіял, робіцца ўдакладненне: “Паспяхова вырашаліся праблемы й навуковых сувязяў філіяла з вядучымі клінікамі, вунь большасці рэспублік СССР: Украіны, Расіі, Беларусі — ад Прыбалтыкі і да Урала, Новасібірска й Далёкага Усходу”. Гэта была “пара ўзлёту курорталагічнай навукі ў філіяле” — і шэраг старонак рукапісу прысвечаны доказу таго.

А паколькі праца была важнай, скіраванай на паляпшэнне санаторна-курортнай дапамогі дзеціям з нетуберкулёзнымі захворваннямі, то калегія Мінздрава СССР напрыканцы 1989 года прыняла рашэнне: рэарганізаваць філіял ва Усесаюзна НДІ дзіцячай курорталогіі ды фізіятэрапіі. Меркавалася стварэнне ўласнай клінічнай базы, і больш за 2 мільёны рублёў (вялікія па тым часе грошы) на тое выдзялялася. У 1990-м пад клінічную базу інстытута перадалі пансіанат “Еўпатарыйскі”, было адкрыта фінансаванне на яе дабудову. Аднак Савецкі Саюз рухнуў, а з ім і многія планы па развіцці навукі.

Мікалай Дрынеўскі ў 1989-м паспеў па выніках шматгадовых даследаванняў абараніць доктарскую “Гразелячэнне рэўматоіднага артрыту: узроставыя аспекты”. Ён быў навуковым кіраўніком многіх планавых навукова-даследчых тэм інстытута, пяці кандыдацкіх. Аўтар больш чым 400 навуковых артыкулаў, многіх метадычных рэкамендацый, нарматыўных распрацовак, шэрагу газетных публікацый — у перыяд перабудовы.

Яшчэ ў 2000-м інстытут, перададзены ў 1991-м у сістэму Мінздрава Украіны, трымаўся на плыву, і, як піша Мікалай Дрынеўскі, уплывовы іспанскі часопіс “Aktualidad” адзначыў яго прызам “Прэстыж і якасць Еўропы 2000”, сярэбраным медалём “За дасягненні ў прафесіяналізме, распрацоўку новых лекавых метадык і прэпаратаў”. Але грошы на стварэнне ўласнай клінічнай базы ў інстытута не з’явіліся, а ў сувязі з пенсійным узростам напрыканцы 2003 года Мікалай Паўлавіч быў вызвалены ад дырэктарскай пасады. І потым да апошніх сваіх дзён значальна аддзяленне прагназавання, планавання ды каардынацыі навуковых даследаванняў, быў членам курортнай камісіі пры курортным аддзеле гарсавета. Рашэннем Еўпатарыйскага гарсавета ад 25 мая 2016 года Мікалаю Дрынеўскаму было прысвоена званне “Ганаровы грамадзянін горада Еўпаторыі”.

Разам з жонкай, Маяй Аляксееўнай, ён выхаваў пяцёра дзяцей: двух сыноў і трох пляменнікаў (ад сяцёр жонкі). Усе яны атрымалі вышэйшую адукацыю. Крыху раней за Мікалая Паўлавіча сышла ў іншы свет яго жонка. І адзін з сыноў, вядомы як добры юрыст, пайшоў з жыцця годам раней за бацьку.

Сярод шэрагу ўзнагарод, якімі адзначана была працоўная дзейнасць земляка — і юбілейныя медалі да 50-годдзя ды 60-годдзя вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. Ён жа нават і ў 80 заставаўся “дзіцем вайны”. А гэта, як вядома, знак асаблівай трываласці, жыццялюбства, душэўнай чулівасці. Больш за 20 гадоў уваходзіў Мікалай Дрынеўскі ў беларускую суполку Еўпаторыі, там памятаць старэйшага сябра як роднага, душэўнага чалавека.

Іван Ждановіч

Еўпаторыя. Дзіна Шаўчэнка віншуе земляка з 80-годдзем.

БЛІЗКІЯ ЛЮДЗІ

Яўгенія Гуляева

Дачка ветэрана з васільковай зямлі

80-гадовы юбілей адзначыла 29 сакавіка вядомая беларуска Даўгаўпілса Яўгенія Гуляева. Яна — дачка франтавіка, каваля, пчаляра й гарманіста з Браслаўшчыны Вячаслава Ардынскага.

Гэта старэйшая наша сяброўка. Ветэран культуры, сузнавальніца й актывістка Беларускага-культурнага асветніцкага таварыства “Уздым”. З юбілеем павіншавалі яе, ганаровымі граматамі адзначылі Упраўленне культуры Даўгаўпілскай гарадской думы, Генконсульства Беларусі ў Даўгаўпілсе.

У гутарцы з юбіляркай мы ўдакладнілі: родам яна з вёскі Загор’е Браслаўскага раёна Віцебшчыны. Пра тое кажа рамантычна, узнёсла: “З сінявокай Браслаўшчыны я, з васільковай маёй зямлі”. Расла-давалася ў простае, працавітае сялянскае сям’і. Бацька, Вячаслаў Ігнатавіч Ардынскі, быў добрым кавалём, пчаляром, да таго ж таленавітым гарманістам: граў на вяселлях і ў клубах. Сваю любоў да музыкі й перадаў дачушцы — спецыяльна ездзіў у Ленінград, каб купіць ёй, школьніцы, баян. Маці, Ні-

на Паўлаўна, хадзіла на палявыя работы ў калгас, дома вяла гаспадарку, а ўзімку, калі менш вясковай працы, ткала прыгожыя дываны, ручнікі, вышывала настольнікі, вязала сурвэткі й карункі.

Яўгенія, далучыўшыся да музыкі, не разлучалася з ёй: грала на клубных вечарынах і ў вандрожках, заўсёды была душой кампаніі. Адчувала: гэта яе жыццёвы шлях. Паступіла вучыцца ў Гродзенскае культасветвучылішча па класе баяна, дзе вывучала й народныя інструменты, харавое майстэрства, дэкаратыўна-прыкладное мастацтва. Атрымала дыплом метадысткі-арганізатаркі клубнай работы і ўсё жыццё шчыравала на ніве культуры. За тое ўшанавана медалём “Ветэран працы”, мае больш за 30 дыпламаў, ганаровых граматаў і падзяк з Латвіі, Беларусі, Расіі. А спачатку, закончыўшы навучанне, працавала ў раённых Дамах культуры гарпасёлка Свір, Шаркаўшчыны, і ў школе Браслава выкладала спевы. Потым падалася вучыцца ў Рыгу: паступіла ў дзяржуніверсітэт на гуманітарны факультэт. У часе вучобы й пазнаёмілася з будучым мужам, і сужонкі на 10 гадоў пераехалі ва Украіну. Там працавала загадчыцай

чыгальнай залы Харкаўскага Дома вучоных, малодшым рэдактарам аддзела навукова-тэхнічнай літаратуры ў выдавецтве Харкаўскага дзяржуніверсітэта.

Воляй лёсу Яўгенія Гуляева зноў трапіла ў Латвію — у Даўгаўпілс: працавала старшай метадысткай у Цэнтральным Доме культуры, потым у Доме Калістратава. Шмат часу аддавала латышскай, рускай, польскай культуры. І беларускія карані, любоў да роднай мовы, спадчыны, зямлі продкаў, з маленства прывітая бацькамі, вядома ж, таксама ўплывалі на яе свядомасць. Вольны час прысвячала пайднанню беларусаў Даўгаўпілса, захаванню й пашырэнню беларускай мовы й культуры, звычайу ды традыцыі. Яна ж была, як кажуць, ля вытокаў суполкі “Уздым”: адвозіла дакументы ў Міністэрства юстыцыі Латвіі, каб зарэгістраваць таварыства. Разам з сябрамі адкрывала памятную шыльду на будынку былой Беларускай гімназіі. Заўсёды была (і ёсць!) актыўнай удзельніцай шматлікіх імпрэз “Уздыма”: Яўгенія Вячаславаўна — аўтарка сцэнараў, вядучая шэрагу паэтычных, літаратурных, музычных вечарын, Дзён беларускай культуры, традыцыйных абрадавых

святаў. І цяпер актыўна ўдзельнічае ў імпрэзах ЦБК ды “Уздыма”. Беларускі дом для яе — сапраўды другі родны дом. Наша сяброўка шчырая, сумленная й прынцыповая, сціпая, чулая, светлая, да таго ж прыгожая, інтэлігентная жанчына з заўсёды ветлівай усмешкай. У Беларускім доме ў тым ліку й дзякуючы ёй такое гарманічнае кола зносін, ёсць магчымасць паразмаўляць на роднай мове, дакрануцца душой да беларускай культуры і ўдыхнуць водар малой радзімы праз песні, вершы, карціны, выставы...

Яўгенія Вячаславаўна выхавала сына, 1969 года нараджэння: цяпер Аляксандр працуе ў Маскве. Яна з годнасцю шануе, зберагае памяць пра бацькоў. Маці яе, дарэчы, пахаваная на вясковых могілках на Браслаўшчыне, і дачка штогод улетку ездзіць на Радзіму “ў адведкі”, хоць блізкай радні там ужо й не засталася. Бацька жывіць даўгі час у яе, і дачка вельмі яго даглядала, шанавала. Пражывіў Вячаслаў Ігнатавіч больш за 90 гадоў. Пахаваны ў Даўгаўпілсе, на ваенных могілках: як ветэран Вялікай Айчыннай. Дарэчы, “тэма вайны” для дачкі франтавіка Вячаслава Ардынскага вельмі блізкая. Мы заўсёды разам бываем на мі-

тынгах 8 і 9 Мая ля Вечнага агню, у Дзень вызвалення Даўгаўпілса ад нацыстаў, на вечарынах памяці, а на Радуніцу ездзім на могілкі. Бацькавая ж магіла — заўсёды прыбраная, дагледжаная.

Яўгенія Гуляева перадала ў фонды музеяў Браслаўшчыны ўнікальныя рэчы, вырабленыя рукамі маці: дываны, ручнікі, сурвэткі. Таксама й асабістыя рэчы бацькі-франтавіка: медалі, дакументы, нават гармонік ягоны з часоў вайны. Яна шмат робіць, як умацаваць павязі беларускіх юнакоў і дзяўчат з малой радзімай, каб шанавалі яны, зберагалі родную мову й не забывалі, адкуль мы ўсе родам.

Сардэчна віншваем вас, Яўгенія Вячаславаўна, з юбілеем і мы, беларусы горада на Дзвіне-Даўгаве! Да нашых віншаванняў далучаюцца ўсе, хто ў супрацы з Цэнтрам беларускай культуры, суполкай “Уздым”. Прыміце шчырыя нашы словы падзякі за плённую супрацу. Мы жадаем вам найперш — моцнага здароўя (што ў вясновую пару 2020-га надзвычай актуальна), дабрабыту й бадзёрага настрою на доўгія гады.

Марыя Памецька,
метадыстка Цэнтра беларускай культуры, сяброўка таварыства “Уздым”

ГОЛАС СЭРЦА

Ах, вайна ты, вайна...

У цяжкую пасляваенную пару, сямігадовым, я ўсюды шукаў свайго бацьку — і не знайшоў

Ніколі не сказаў я роднаму чалавеку слова “тата” ці “бацька”, і ён мяне таксама не бачыў, не абняў. Я нарадзіўся ў 1941-м праз чатыры месяцы пасля таго, як тата пайшоў абараняць Радзіму. Брат Пятро ўжо бегаў. А матуля мая, Праскоўя Якаўлеўна, нас абодвух правяла праз агонь вайны, зберагла. І пасля вайны цяжка працавала, каб у людзі вывесці: у лесацах на Рэчыцкім фанерна-мэблевым камбінаце.

Бабуля Алёна забрала мяне ў вёску Гарывада (дзе пазней знайшлі нафту: “гаручую ваду”). Там рос, поўзаў у пяску, боўтаўся ў сажалцы. Мурзаты заўсёды! Калі фронт ішоў на захад, наблізіўся напрыканцы 1943-га да тых мясцін, маці з братам перасялілася ў вёску. За хатаю выкапалі ямку-зямлянку, каб хавацца ад абстрэлаў і бамбёжак. Маці расказвала, што некай перад зямлянкай узнік нямецкі салдат — у касцы, з аўтаматам. Ну вось, падумала, і канец... Абняла нас. А той — “ніхт, ніхт, мутар”! Дастаў здымкі, на якіх дзве маленькія дачкі, паказаў: “Кіндэр”! Прыціснуў да грудзей. Потым пачаставаў нас цукеркамі ды пабег. А хвіліны праз дзве, маці бачыла, і ўпаў ад кулямётнага стрэлу.

У пасляваенную пару, калі мне было ўжо сем ці восем гадоў, я шукаў бацьку. Хадзіў у ваенкамат, міліцыю, распытваў

людзей у вайсковай форме: ці не бачылі дзе майго тату? Нас такіх у Рэчыцы было багата. І як жа хацелася ўзяць яго за руку ды, падскокваючы, прайсціся побач... Матуля пахаронку атрымала: што ён прапаў без вестак. Але ж мы ўсе верылі, чакалі. Не дачакаліся.

Галодныя, босыя, амаль голыя хадзілі на поле збіраць гнілую бульбу ці каласкі. Памятаю, як падымалі на вуліцы агрызкі яблыкаў ды, абцёршы аб штаны, елі. Бывала, маці наварыць супу, то ён такі рэдкі, што жартавалі: “Крупіна за крупінай ганяецца з дубінай”. Ва ўсіх справах дапамагалі маці, старэйшым нямоглым суседкам. Цяжка працавалі ўсе, але ж не гублялі пачуццё гумару. Жанчыны-ўдовы часам збіраліся ў адну хату на вячоркі, то й мяне маці заўсёды брала з сабой. Спявалі тужлівыя песні, слёзы цеклі па шчаках. І тады, і пазней здзіўляла мяне: як можна спяваць і плакаць? А калі аднаногі гарманіст граў “У сераду, бабка”, то пачыналі танчыць, усміхацца, і я чапляўся за матуліну спадніцу ды скакаў разам. Бяда паядноўвала. Кожны стараўся падтрымліваць адзін аднаго.

У школе, прызнацца, я вучыўся пагана, ды на ўсё жыццё палюбіў традыцыйныя абрады, народную культуру. Гэтым шляхам урэшце і пайшоў па жыцці: стаў фалькларыстам, харэографам.

Пасляваенных бязбацькавічаў у Рэчыцы малымі бралі на працу. Спачатку я на камбінаце збіваў скрынкі, потым быў

грузчыкам, столярам. Пабываў па вярбоўцы на цаліне ў Казахстане (1962-63), там закончыў вучылішча механізацыі, працаваў на трактары, на камбайне. І калі вярнуўся на Бацькаўшчыну, то зноў далучыўся да народнай культуры. Першыя ўрокі танцаў даваў Эдуард Сцяпанчанка, потым былі танцавальныя курсы пастаноўшчыкаў у Гомельскім абласным Доме народнай творчасці. У 1964-м накіравалі мяне на працу ў Тураў — там і акнуўся з галавой у творчасць. Стварылі мною на Палессі гурты “Прыпяць”, “Верасок”, “Ніва” й цяпер жывыя, самадзейныя танцоры радуецца людзей сваім мастацтвам.

І праз усё жыццё не пакідала думка: дзе ж мой бацька? Толькі праз 68 гадоў я даведаўся, дзе абарвалася жыццё майго Конана Фёдаравіча. Дапамагла ў тым Любоў Мацвееўна Родава, якая ўзначальвае ветэранскую арганізацыю ў гарпасёлку Уваравічы (Буда-Кашалёўскі раён). Яе пошукі далі плён. Устапоўлена: прызвалі бацьку з вёскі Борхаў (Гомельскі раён). А не стала яго ў лагера для ваеннапалонных у Баранавічах: там іх “фільтравалі” перад адпраўкай на працы ў Германію, ды надарылася эпідэмія тыфу.

Я наведваўся да помніка, устаноўленага ў Баранавічах. Пэўна, недзе там у зямлі бацькавыя косткі... Прысеў на прыступках. Да мяне падышоў пажылы мужчына. Расказваў-успамінаў: яшчэ чуліся

Мікола Котаў у рэдакцыі “ГР”

стогны жывых, а бульдозер зграбаў-пахай іх, як смецце, у вялізную яму. Далей я нічога не чуў. Слёзы цеклі па вачах нібы самі па сабе. Я знайшоў цябе, мой татка!

У хуткім часе пасля таго ўзрушэння нарадзіліся вершы, песня “Я не бачыў цябе” (музыку напісаў Сяргей Страх, апрацоўку зрабіў Лявон Шурман). “Я не бачыў цябе/ Пахаванку ж — унукі чытаюць./ А на свеце яшчэ/ Недзе й сёння страляюць”. А прыпеў такі: “Ах, вайна ты, вайна, ліхалецце людское!/ Мне з табой, тата мой, не сустрэцца ніколі”.

Нізкі паклон, вечная памяць усім, хто набліжаў Вялікую Перамогу!

Мікола Котаў,
ганаровы грамадзянін г. Турава, фалькларыст

ДАЛЁКІ БЕРАГ

Цымбалы з роднага Барысава

Вядомыя мастацкія калектывы з Беларусі, Расіі ды Казахстана паўдзельнічалі ў IV Міжнародным фестывалі аркестраў народных інструментаў “Струны Сібіры”, які праходзіў з 25 па 28 лютага ў Новасібірскай філармоніі

Святочныя імпрэзы збіралі шмат гледачоў. Трэці фестывальны дзень адкрыў Нацыянальны акадэмічны народны аркестр Беларусі імя Іосіфа Жыновіча. Калектывы, якім цяпер кіруе дырыжор, народны артыст Беларусі Міхаіл Казінец, прадставіў слухачам як традыцыйныя беларускія мелодыі, так і сусветныя шэдэўры класічнай музыкі. Завяршыў канцэрт Рускі акадэмічны аркестр Новасібірскай філармоніі (галоўны дырыжор і мастацкі кіраўнік — Уладзімір Гусеў), прычым калегі падаравалі гасцям з Беларусі саламяныя лялькі. Сібіракі віталі беларускіх музыкаў гарача, душэўна, і паўтары гадзіны праляцелі, як адно імгненне.

А 28 лютага ладзіўся гала-канцэрт фестывалю, у якім у першым аддзяленні таксама граў Аркестр імя Жыновіча. У той вечар са сцэны гучалі такія мілыя кожнаму беларусу мелодыі, як “Мой родны кут”, шпарка “Лявоніха” ды іншыя.

На абодвух канцэртах глядачы гарача віталі гасцей з Беларусі. Аркестр, дарэчы, адзін са старэйшых у краіне, а не быў у Новасібірску — ажно 40 гадоў! Не толькі слухалі мы родныя мелодыі, але ж і прыглядзіліся: з чым прыехалі да нас землякі. Найбольш інструментаў аркестра склада-

Анастасія Дзяменцьева з Міхаілам Казінцом (злева) і яго музыкамі

лі цымбалы. Іх гучанне выклікала, можна сказаць, фурор. Як аказалася, зроблены ўсе яны ў Барысаве, маім родным горадзе! На знакамітай у савецкую пару Барысаўскай фабрыцы музінструментаў, якую звалі ўсе ў нас у горадзе па-свойску: “Піянінка”. Экзатычнымі для сібіракоў інструментамі былі таксама беларуская луда, яшчэ й акарына, на якіх ігралі музыкі. Дарэчы, у беларускай зоне, зладжанай намі ў філармоніі, таксама былі прадстаў-

лены цымбалы, якія выклікалі вялікую зацікаўленасць аматараў музыкі. Большасць іх, аднак, памылкова называлі наш інструмент гусямі. А музыкі з аркестра потым казалі, што і нашы, “цэнтраўскія” цымбалы — таксама родам з майго Барысава. Наведнікі свята пабачылі традыцыйныя беларускія жаночы касцюм, рушнікі, вырабы з саломы й выставу традыцыйных беларускіх арнамантаў.

Супрацоўнікам ЦБК, яго кіраўніцы Анастасіі Дзяменцьевай пасля канцэрта пашанцавала пагутарыць з беларускімі музыкамі, яны падаравалі нам свой кам-

пакт-диск. Прыемна было бачыць і чуць землякоў нашых удалечыні ад Бацькаўшчыны, сфатаграфаванца з імі на памяць. Хацелі мы іх запрасіць у наш Новасібірскі цэнтр беларускай культуры, але вольнага часу ў музыкаў амаль не было, нават каб трошкі з горадам пазнаёміцца: уранні адляталі дадому. Будзем спадзявацца, што наступны візіт музыкаў аркестра будзе раней, чым праз 40 гадоў.

Таццяна Нялюбіна,
метадыстка Новасібірскага
цэнтра беларускай культуры.
Фота аўтара.

Ад рэдакцыі. Калі Таццяна паведаміла ў рэдакцыю напрыканцы лютага пра падзею, напісала пра барысаўскія — родныя! — цымбалы ў Сібіры, мы адрасавалі ёй напісанна экспромтам радкі: “Вам у сібірскі далечы марознай/ Спяваюць песні родныя цымбалы/ Пра тое, што вярнуцца ўсім — не позна.../ І каб душа ў снягах не замярзала”. Зямлячка з удзячнасцю іх прыняла, удакладніла: вельмі дарэчы. Магчыма, радок “Пра тое, што вярнуцца ўсім — не позна...” гучаў для кагосьці на пачатку сакавіка зусім будзёна. Сёння ж, калі ў некаторых расійскіх гарадах у сувязі з каранавірусам уведзены жорсткія каранцінныя меры, і вярнуцца ўжо беларусам дадому адтуль даволі складана, у вершы з’явіўся больш глыбокі сэнс. Зрэшты, тэма вяртання дадому — заўсёды надзённая, не толькі ў пару пандэміі. То няхай голас беларускіх цымбалаў нагадвае пра тое — пра вяртанне — беларусам па ўсім свеце: пакуль мы на гэтым свеце яшчэ ёсць, а вірус не дрэмле. Бо дома ж — і сцены дапамагаюць...

ПОВЯЗЬ ЧАСОЎ

Леся і Сяргей

Пухавіцкія краязнаўцы нагадалі пра повязі, што злучалі з Беларуссю ўкраінскую пісьменніцу Лесю Украінку

Класік украінскай літаратуры Леся Украінка (паэтэса, прэзіянт, перакладчыца Ларыса Пятроўна Косач-Квітка, нарадзілася ў 1871 годзе ў Наваград-Валынскім, памерла ў 1913-м у Тыфліскай губерні) спалучана была з Беларуссю. У 1897 годзе (паводле некаторых крыніц — у 1896-м) у Ялце яна пазнаёмілася з рэвалюцыянерам Сяргеем Мяржынскім (1870–1901). Нарадзіўся ён у Мінску, вучыўся ў Кіеўскім універсітэце (1891–95), а ў 1899-м вярнуўся ў Мінск, працаваў у аддзеле кантролю Лібава-Роменскай чыгункі. Сяргей і пазнаёміў Лесю Украінку з марксісцкай літаратурай. Паэтэса некалькі разоў прыязджала ў Мінск да цяжка хворага Сяргея Мяржынскага, тады ж напісала адну з наймоцных сваіх пэм “Апантаная” (1901). Пасля смерці рэвалюцыянера ў тым жа 1901 годзе Леся Украінка апранаецца ва ўсё чорнае...

Дзяржустанова “Пухавіцкі раённы краязнаўчы музей” выдала экскурсійна-турыстычны буклет “Леся Украінка”. Навуковая супрацоўніца музея Таццяна Валасюк уклала невялікі падарожнік, звязаны з тэмамі “Леся Украінка й Беларусь” і “Леся Украінка й Пухавіччына”. Цяпер у музеі зберагаюцца партреты Лесі Украінкі ды Сяргея Мяржынскага, якія выканала беларуская мастачка Марына Эльяшэвіч. У Мар’інай Горцы ў апошнія гады не раз праходзілі розныя імпрэзы, звязаныя з памяццю Лесі Украінкі. Нагода на тое зразумелая: у Блоні, паблізу ад Мар’інай Горкі, у сядзібе рэвалюцыянераў-народнікаў Анатоля Бонч-Асмалоўскага ды ягонай жонкі Варвары (у дзявоцтве Вахоўская, была родам з

украінскага Падолля) і Сяргей Мяржынскі, і закаханая ў яго ўкраінская паэтэса знаходзілі свой прытулак. У буклеце ёсць невялікі раздзел, які расказвае пра экспазіцыю Пухавіцкага раённага краязнаўчага музея, што прысвечана Лесі Украінцы. У музеі прадстаўлены карціны Яўгена Шунейкі “Леся Украінка й Сяргей Мяржынскі” ды “Леся Украінка ў Блоні”. У Мар’іну Горку і Блонь прыязджалі, каб ушанаваць памяць Лесі Украінкі, спрычыніца да яе “беларускаці” Амбуаадар Украіны ў Беларусі Ігар Кізім, беларуская паэтэса Іна Снарская (родам з Полацка, жыве ў Палтаве), беларуская перакладчыца, прэзіянт, старшыня Таварыства ўкраінскай літаратуры пры Саюзе беларускіх пісьменнікаў Наталка Бабіна. “Я не заўсёды разумею, за што і чаму я некага люблю... Не ведаю і, скажу праўду, ведаць не намагаюся. Люблю і ўсё. Любоў абсалютнай справядлівасці не ведае, але ў гэтым і яе вышэйшая справядлівасць...” (Леся Украінка).

Творы Лесі Украінкі перакладалі на беларускую мову Эдзі Агняцвет, Анатоля Астрэйка, Мікола Аўрамчык, Артур Вольскі, Анатоля Вялюгін, Юрка Гаўрук, Ніл Гілевіч, Сяргей Грахоўскі, Сяргей Дзяргай, Хведар Жычка, Ніна Загорская, Іван Калеснік, Уладзімір Корбан ды іншыя мастацкія слова. “У 2021 годзе будзе адзначацца чарговы юбілей класіка ўкраінскай паэзіі, — расказвае дырэктар Пухавіцкага раённага краязнаўчага музея Аляксандр Прановіч, — і мы збіраемся прымеркаваць да падзеі новае выданне перакладаў паэзіі Лесі Украінкі на беларускую мову. Хацелася б падключыць да праекта беларускую літаратурную моладзь, а таксама вядомых перакладчыкаў”.

Мікола Берлеж

ПРАЕКТЫ

Калі да ўвагі браць Ката

Гастрольны спектакль беларускіх артыстаў “Тры плюс Кот” глядзелі ў Латвіі ды Літве

У сувязі з пандэміяй каранавірусу большасць тэатраў свету прыпыніла працу альбо транслююць іх анлайн. Мы ж, у Ліепаі, з удзячнасцю згадваем, як у лютым у Ліепаі, Вентспілсе, Даўгаўпілсе, Клайпедзе і Йонішкісе пабывалі акцёры тэатральнага праекта “ТриТформаТ” Мінскага тэатра-студыі кінаакцёра пад кіраўніцтвам Веры Паляковай. Паказвалі камедыю па п’есе Яўгена Шастакова “Тры плюс Кот”. Дарэчы, хоць яна й першая ў аўтара, ды выклікала вялікі рэзананс: з моманту публікацыі сцэнара жаданне паставіць спектакль выказалі дзясяткі тэатраў. А першымі тое зрабілі ўдзельнікі праекта “ТриТформаТ”, паказаўшы летась прэм’еру ў Мінску. Потым, расказвала Вера Палякова, былі гастролі ў Сербіі, Грузіі. Планаваліся іншыя, аднак, мяркую, свае карэктывы ўнёс каранавірус.

Спектакль, у якім у цэнтры ўвагі тэма разводу, — іранічны па форме, цёплы па змесце: шчасце нашае залежыць толькі ад нас саміх. (Пагадзіцеся, вельмі актуальны пасыл у пару, калі каранавірус прымуае кожнага з нас нешта ў сваім жыцці пераасэнсаваць. — Рэд.) Вера Палякова, разважаючы над тым, што колькасць разводаў з кожным годам расце, і гэта сусветная праблема, выказала меркаванне: “Думаю, прычына ў тым, што людзі сталі больш свабодна ставіцца да адносін, і, калі нешта ў іншым не падабаецца, тут жа разводзяцца. Не ўсім

хоцацца напружвацца, каб знайсці паразуменне, агульны падыходы. Наш спектакль — аб тым, пра што варта задумацца. А паколькі людзі прыходзяць на спектакль, каб адпачыць, то мы робім гэта ў лёгкай гульнявой форме”.

Па словах актрысы, пастаноўка “Тры плюс Кот” праходзіць на ўра, але публіка ўсюды розная: “На неверагодным уздыме спектакль успрынялі ў Тбілісі. Мяркую, таму, што грузіны — вельмі адкрытыя людзі, яны любяць, калі з імі гавораць на проста мове, якую мы й выкарыстоўваем у спектаклі”. Веры Паляковай, яе калегам спадабалася цёплая, адкрытая публіка, якая імгненна адгукаецца на ўсё, што адбываецца на сцэне, у Ліепаі: “Адчуваецца, што глядачы — такія ж, як і мы, сапраўдныя беларусы”.

Гастролі ўдзельнікаў праекта “ТриТформаТ” на Латвіі ды Літве сёлета, як і ў 2018 годзе (тады паказвалі музычную камедыю па аднайменнай п’есе Эфраіма Кішона “Шлюбны дагавор”), арганізавалі прадстаўнікі амбасадаў Беларусі ў гэтых краінах.

Тэатральны праект “ТриТформаТ” амаль сем гадоў таму стварылі рэжысёр Таццяна Траяновіч ды акцёры Тэатра-студыі кінаакцёра Вера Палякова і Алесь Пухавая. Акцёры давалі спектаклі ў розных краінах: Францыя, Украіна, Чэхія, Фінляндыя, Італія, Польшча, Азербайджан. Спектаклі праекта штомесяц праходзяць і ў Малой зале Палаца Рэспублікі ў Мінску.

Анжэла Фаміна, г. Ліепаа

“Голас Радзімы”: 65 гадоў!

Чытайце газету ў інтэрнэце на партале vziasda.by

Падпісання на газету “Голас Радзімы” можна ў паштовых аддзяленнях Беларусі

© “Голас Радзімы”, 2020

Заснавальнік:
Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова
“Выдавецкі дом
“Звязда”
Галоўны рэдактар
Іван ЖДАНОВІЧ

Адрас рэдакцыі:
220013, Мінск,
вул. Б. Хмяльніцкага, 10-а.
Пакой 907.
E-mail: golos_radzimy@tut.by
Тэлефон: + 375-17-2871526

Рэдакцыйнае пасведчанне №61.
Выдадзена 16.07.2018 года
Міністэрствам інфармацыі
Рэспублікі Беларусь

Выдавец:
Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова
“Выдавецкі дом “Звязда”
Дырэктар – галоўны рэдактар
Павел Якаўлевіч СУХАРУКАЎ

Аб’ём выдання: 2 друк. арк.
Падпісана да друку: 24.04.2020 г.
Наклад 371.
Заказ – 616.
Выходзіць 2 разы на месяц

Месца друкавання:
Друкарня Рэспубліканскага
ўнітарнага прадпрыемства
“Выдавецтва “Беларускі Дом друку”
ЛП № 02330/106 ад 30.04.2004
Пр. Незалежнасці, 79. 220013 Мінск,
Рэспубліка Беларусь

Рукпісы прымаюцца толькі ў
электронным выглядзе, не вяртаюцца
і не рэціэнзуюцца. Пазіцыі рэдакцыі ды
аўтараў, матэрыялы якіх друкуюцца на
старонках “Голасу Радзімы”, могуць
не супадаць